

Petra Kodre

MATIJA VERTOVEC - LJUDSKI UČITELJ IN VZGOJITELJ 19. STOLETJA

*Vloga in pomen Matije Vertovca za razvoj
izobraževanja odraslih v Sloveniji*

DELO MATIJE VERTOVCA

Matija Vertovec je bil vsestranski ustvarjalec: vinorejec, kemik in zgodovinopisec. Bil je najvidnejši strokovni pisec v slovenskem jeziku v 19. stoletju, ljudski učitelj in vzgojitelj, izjemen pridigar, odličen govornik, član treh kmetijskih družb (kranjske, štajerske in goriške), velik svetovljan, ki je znal latinsko, grško, nemško, francosko, italijansko in hrvaško. Potoval je po evropskih mestih od Berlina in Muenchna do Pariza in Rima ter prinesel domov znanje iz zgodovine, zemljepisa, kemije, fizike, astronomije in mnogih drugih ved, predvsem pa iz kmetijstva – dejavnosti, ki je najbolj zaznamovala njegovo rodno Vipavsko dolino. Znanja ni držal le zase, ampak ga je prek raznih časopisnih člankov in zapisov v knjigah širil med ljudi, ki jih je rad poučeval, jim svetoval, jih vzgajal za umno gospodarstvo, jim vcepljal domoljubje in jih navduševal za vse, kar je bilo po njegovem dobro in pošteno.

Matija Vertovec se je rodil 28. januarja 1784 v zaselku Jakulini pri Šmarjah v Vipavski dolini očetu Francu in materi Marjeti Kodrič. Zakonca sta imela vsaj sedem živorojenih otrok in Matija je bil najverjetneje šesti po vrsti. Osnovno izobrazbo je prejel deloma pri domačem duhovniku, deloma v vipavski farni

šoli, gimnazijo je obiskoval v Gorici, licej pa v Gradcu. Prvo leto bogoslovja je opravil v Ljubljani, ostale tri pa v Gorici. Vsa leta šolanja je bil izjemno uspešen. Mašniško posvečenje je prejel v Gorici 8. novembra 1807, prvo službo pa je nastopil v Vipavi, kjer je bil od decembra 1807 do junija 1809 duhovni pomočnik. Po tem je bil do l. 1913 kaplan – kurat na Planini pri Ajdovščini. Na

prigovarjanje vipavskega dekana Štekarja je prosil za premestitev v Št. Vid pri Vipavi, današnji Podnanos. Njegova prošnja je bila sprejeta, 9. marca 1913 je nastopil novo službo, kjer je ostal do smrti. V začetku leta 1951 je hudo obolel in v enem mesecu dvakrat prosil za razrešitev farne službe. 28. aprila je stopil v pokoj in se preselil v hišo svojega nečaka Filipa Vertovca. Do septembra je kljuboval bolezni, otekale so mu noge in trebuh, ostalo je le še upanje na zdravilno vodo (Franzesbrunn). 2. septembra je v 68. letu starosti umrl za posledicami prsne vodenice. Pokopan je bil 4. septembra 1851 na šembiškem pokopališču, kjer je še danes ohranjen njegov nagrobnik, ki mu ga je postavil nečak Filip.

Na njem je vklesan napis:

*Kemia. Vinoreja.
Obča povestinca. Zvezdoslovje,
Shodni govori.*

*Rodoljubu iskrenemu
v spisih svojih neumerlimu
GOSPODU MATIU VERTOVC*

*Slavnodosluženimu fajmoštru Št. Vidskimu
rojenimu v*

*Samarji 28. jan. 1784
umerlimu v Št. Vidu 2. sep. 1851
Je postavil ta spomenik hvaležni
STRIČNIK FILIPP VERTOVC*

Vertovec je objavljajl v najrazličnejših revijah (Kmetijskih in rokodelskih novicah, ljubljanskem listu Illyrisches Blatt), kasneje pa se je odločil tudi za nekaj knjižnih izdaj. Prva je bila Vinoreja za Slovence, ki je najprej izhajala kot priloga Novic, 1845. pa je izšla kot samostojna knjižna izdaja. Dve leti kasneje, 1847, je sledila Kemijska kmetija, ki je 1856. dosegla drugi ponatis. Ker je bil

Vertovec mnenja, da Vinoreja pri bralcih ni naletela na dovolj velik odmev, je leta 1850 izdal Sporočilo slovenskim vinorednikom sosebno Ipavskim in Primorskim, kjer je še enkrat podal najvažnejše ugotovitve, razlage in nasvete iz svoje Vinoreje. Iste leta je izdal tudi Shodne ogovore, izbor 26 pridig, ki jih je imel ob raznih priložnostih po različnih krajih v Vipavski dekaniji. Po smrti je izšel še njegov pregled svetovne zgodovine Občna povestnica ali zgodovina celega sveta, ki ga je napisal l. 1863 v sodelovanju z Mihaelom Vernetom. Obsežen del Vertovčevega ustvarjalnega dela se je ohranil le v spisih, kot so Vinske terte hvala, Ipavska tergatva, Pokušnja stare slovenščine po Vipavskem in Primorskem, Copernica, Zvezdoslovje, Kaj je bolji, počasi ali naglo obogateti, Ipavska borja ... Pri pisanju je uporabljal skoraj izključno slovenski jezik, le nekaj sestavkov v reviji Illyrisches Blatt je izšlo v nemščini, npr. Über das Reeren, Tropfeln der trauben, Die Ursprungliche Bildung der Wipbacher Gegend.

VINOREJA ZA SLOVENCE (1845)

Vsa svoja znanja iz področja vinogradništva in kletarstva je Matija Vertovec strnil v Vinoreji, ki velja za prvo knjigo v slovenščini o vinogradništvu. Njeno izrednost razkrivata oznaki 'kmetijska šola', ki so ji jo nadele Novice, in 'enciklopedija vinarstva', ki ji jo je nadel M. Breclj. Javnosti je bila prvič predstavljena l. 1844, ko je izhajala kot priložni list v Kmetijskih in rokodelskih novicah, l. 1845 pa je bila zaradi velikega uspeha natisnjena kot samostojna publikacija. Vinoreja za Slovence obsega 253 strani, ki sta jim dodana posebej oštevilčena 8 strani dolg predgovor in 29 strani dolg dodatek. Osrednji del se deli na 22 poglavij, 15 jih govori o vinogradništvu, 7 pa o kletarstvu.

V jedrnem delu je Matija Vertovec zelo

obsežno in podrobno opisal delo vinogradnika. Začel je z opisom vinske trte in končal z njegovo nego v vinski kleti, vmes pa je bralce seznanil še z mnogovrstnostjo vinske trte, osipavanjem, značilnostmi posameznih sort, nego in varstvom trte pred pozebo, bojem pred škodljivci, cepljenjem, obdelovanjem vinogradov, kjer je še posebej izpostavil gnojenje, s trgatvijo in še bi lahko kaj našteali.

Njegova knjiga *Vinoreja* je pravzaprav poziv k permanentnemu izobraževanju, o čemer se lahko prepričamo že v predgovoru. *"Kar se človek le po sili v šoli navadi, hitro pozabi; kar se pa iz lastne marljivosti in z veseljem v časi učenstev, in posebno še kasneji nauči, to še le veliko zda; kadar tedaj šole ali učenstva dokončate, nastopi za vas še le pravi čas samolastniga izobraženja."* (Vertovec, 1845, V)

Že iz uvoda torej lahko razberemo razsvetljske ideje, ki so v njegovih spisih in samostojnih objavah ves čas prisotne. Zavedal se je prepada med teorijo, ki se ji posvečajo znanstveniki v zaprtih prostorih, in prakso, ki so si jo z vsakdanjim delom pridobili preprosti kmetje v vinogradih in kletih. Prav premostitev tega prepada je eden glavnih ciljev njegovega dela. Sam je bil most med teorijo in prakso, saj je bogati načitanosti dodajal še svoje izkušnje

Da je bil res izobražen mož s široko razgledanostjo in zrelim pogledom v svet, nam dokazuje tudi njegovo poznavanje kmetijstva po Evropi in svetu. Tuji mu niso niti strokovnjaki, ki so se posvečali kmetijstvu in še posebej vinoreji (slavoučeni g. Schmid, g. Chaptal, g. Gazzeri, baron Babo in drugi), niti njihovi opisi v starih 'bukvah'. Na njihovo pisanje je vedno gledal kritično. Znal je pohvaliti dobre kmetovalce kot tudi slabe pograjati.

Matija Vertovec je ves čas skušal premostiti prepad med teorijo in prakso.

AS 2/2002

"Priporočvali so nam močno iz Francoskiga in Nemškiga terte beliti (Zauberling), in obetali so nam od tega velike dobičke, tode ta je prazna bila! Učili so nas po slamatih verveh iz sadnih dreves mraz v kadi z vodo napolnjene odpeljati, tudi ta je prazna bila! /.../ S tem nečemo nikogar žaliti." (Vertovec, 1845, 44)

Napačno pa bi bilo trditi, da je zavračal izkušnje starejših ljudi ali vinogradnikov tujih dežel. Zgled je bil pri njem tista vzgojna in izobraževalna metoda, ki se je je ves čas posluževal. *"Kar je stariga, dobriga, treba je obderžati, ko nam pa učeni in modri možje nove, dobre nauke in svete oznanjujejo, ali umni vinoredniki drusih dežel nove isglede dajejo, od katerih koristnosti se lahko sami po skušnjah popolnoma prepričamo, smo jih dolžni posnemovati."* (Vertovec, 1845, 66)

Hvali in drugim pozitivnim motivacijskim sredstvom je vedno dajal prednost pred grajo. Verjel je, da zmore vsaka pohvala najmanjšega napredka resnično omikati in razsvetliti ljudi. *"Mladenči! Vi ste cvet, veselje in up domovine! Na vašo razumnost, vmetnost dušno in telesno, in zdravo moč se bode prihodnjič opirala sreča družin, mir domovine in terdnjava Cesarstva."* (Vertovec, 1845, 85)

Rad je javno pohvalil umna dejanja nekaterih ljudi, saj je verjel, da bodo s tem njegovi nasveti prepričljivejši in bodo spodbudili posnemanje drugih. *"V Štanjelu je Janez Švagel veliki župan in umni kmetovavec, - ta sreča pred več letmi neko ženico, ki je nesla nekatere prav, prav lepe grozde. 'Tetka', ji reče, 'kje ste tako lepe grozde vrezali?' 'Tam le, ne daleč, vam pokažem, na unimu latniku le,' 'ali bi smel tudi jest, mesca listopada, nekatere mladike vresati, de bi jih imel sa cepiče?' 'Oče! kolikor koli se vam jih ljubi' Janez si jih vreže, dobro zakopa ali prisuje, na spomlad v nerodovine debela pocepi, poskerbi, de se mu ne odvale, jih na kasno*

jesen na 5 ali oči obreže, in vse rožje za prihodno leto prihrani, de ga ravno tako pocepi. V kratkim času je imel veliko, čez vse upanje rodovitnih trt in pa še veliko dobrih sajenic; s temi je začel nov vinograd saditi, mladice so mu dajale nove, še lepši sajenice, in v malo letih je bil cel nograd, malo manj de ne, s tem tretnim plemenam nasajen. Nekaj let sem, ga domači in vunanji prijatli močno nadlegvajo, zavolj tega plemena sajenic, zakaj Janez se je bil dobro nameril, terta je namreč gori čislana žlahtna Gerganija." (Vertovec, 1845, 18)

Ko je že grajal, ni bil nikoli nevljuden. Če je bila njegova beseda kdaj ostrejša, je bil njen glavni namen odvajanje od nespametnih dejanj in zbujanje smeha. "Poruj ga (fižol, vsajen med trte, op. P. K.) za časa, ko te žena povpraša, kam de je prišel. Povej ji, de so ga kaki poži pojedli, ali de ga je pa kdo poruval; in reči ji, da ga nikdar več v kolci saditi, da bi se ji kaj taciga več ne primerilo. Že mož z veliko težavo in trudam kolci nasadi, de mu jih potem neumna žena s fižolam ali bučami zamori, ta je pa žalostna!" (Vertovec, 1845, 73) "Saj ga vender ni tako prismojeniga v Ipvaski dolini, da bi te neumnosti ne rasumel, in vender, zakaj tako ravnaajo? Stare navade!" (Vertovec, 1845, 80)

Kljub temu, da je Matija Vertovec med učenjaki in pri Novicah doživljal velik ugled, nikoli ni izkoriščal moči svoje formalne avtoritete, s čimer si je med ljudmi pridobil veliko zaupanje, ki je pri vsakem pedagoškem procesu nujno potrebno. Samega sebe ni štel med učenjake, kar dokazuje njegovo skromnost. Včasih je tudi priznal, da na kakšno vprašanje ne zna odgovoriti. "Koliko let bi pa neki zdalo, ko bi se kaki nograd dobro pognojil? Na to vprašanje ga nimamo še gotoviga odgovora pripravljeniga." (Vertovec, 1845, 103)

V želji, da bi ga ljudje čimbolj razumeli, se jim je hotel čimbolj približati. V svojem

pisanju je vedno kramljal z njimi in s tem ustvarjal ozračje demokratičnosti. Bralca je pogosto poimenoval prijatelj in sproti odgovarjal na njegove morebitne ugovore.

"Marsikterimu bi znalo dozdevati se, de je to prazno; saj si ne množimo tert iz peršak, bo mislil, ampak na starih deblih mladike režemo in jih posadimo, in tako svoje sorte čisto ohranimo. To je vsim znano, pa vonder zmiraj naprej, vedama in nevedama, nove plemena dobivamo." (Vertovec, 1845, 7)

Preprostemu naslovniku ustrezno je prilagodil tudi zahtevnost opisa. Pogosto je uporabljal primere. "Vsak kmetovavec dobro ve, de krava ne da veliko mleka brez dobre piče. Kteri kmet bo od svoje njive terjal, de naj mu pšenice, ječmena, krompirja, ali od kaj drusiga po štiri ali še večkrat obilno rodi, brez de bi jo gnojil?" (Vertovec, 1845, 94)

Da bi pri svojih bralcih dosegel še večji učinek in bi se ti še bolj držali njegovih naukov, se je pogosto posluževal tudi njihovih čustev. "Kadar vidimo v bolj severnih mestih na kakim hišnim zidu tertu bolj vsdignjeno, in na 15 ali 20 glavic obresano, se nam prav milo stori; raste kot nora, in ima obilno grozdja z močno stisnjenimi jagodami; upa ni, de bi ga kadaj mogli s veseljam sobati." (Vertovec, 1845, 40)

Kljub stalni težnji po preprostosti pa je včasih uporabil tudi kakšno latinsko besedo ali citat, s čimer je dokazal svojo razgledanost. Pri poimenovanju je vedno uporabljal slovenske besede, ki jim je v oklepaju včasih dodajal nemški prevod (npr. zauberring pomeni belenje trt).

Matija Vertovec je bil po poklicu duhovnik, kar se čuti tudi v pisanju njegove strokovne literature. Marsikje lahko opazimo njegov občutek dolžnosti za vzgojo svojega ljudstva, ki mu je bila kot duhovniku naložena. Svojim

Vertovec je učni proces gradil na zaupanju.

vernikom je dal jasno vedeti, katere so tiste dolžnosti, ki se jih morajo držati. Odločno je grajal vsako lenobo. "Poskerbi, de se bo pod plantami plevel pogostoma populjil; saj je vendar bolji, de ga živina poje, kakor da bi tertam nadlegoval; ne prizanašaj slaku ali povijaču, sicer ti zleze gori na verh rahelj, in bo s svojimi belimi zvončiči dalječ okoli tvojo zanikernost oznanoval. De se v sosedovih plantah ravno tako godi, je za te prazen izgovor, in k večnimu spričuje, de je sosed ravno tako nemaren, kakor ti." (Vertovec, 1845, 81)

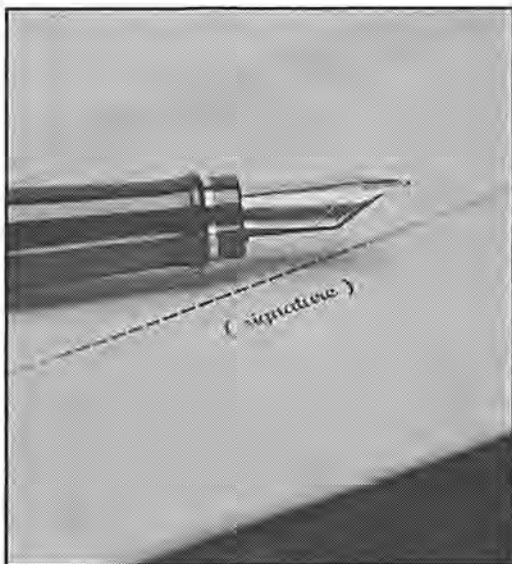
Od trgačev v vinogradu je zahteval natančnost, od gospodarjev pa poštenost. "Jagode od toče pobite in čisto suhe se obirajo in proč mečejo, de bi, vmes tergane kasneji z moštam se ne napivale. Sitno in zamudljivo je tako delo, pa vender potrebno." (Vertovec, 1845, 145) "Tergače najemi, kar je mogoče domače, ali vsaj vender iz vinskih krajev; vse bendimske dela bolj razumejo, in so na grozdje manj gladovni; dobro jih ravnaj in plačuj de ne bodo grozdja, in sicer nar boljiga, zobali." (Vertovec, 1845, 144)

Matija Vertovec pa ni hotel kmetov le vzgajati in izobraževati, ampak jim tudi svetovati. Njegovi nasveti so vsebovali priporočila tako o umnem kmetovanju kot tudi o umni prodaji kmetijskih pridelkov. Seznanjal jih je s tem, po katerih vinskih sortah je v določeni državi večje povpraševanje in kako je s transportom v te države. Kot izvozno središče je videl predvsem Dunaj in severno Evropo. Pri izbiri vinskih trt je bogatim in visokim gospodom predlagal žlahtne sorte, kot so tokajer, oberfelder in rizling, iz katerih je mogoče pridelati žlahtna vina, povprečne vinogradnike pa je opozoril, da morajo poleg žlahtnosti paziti predvsem na to, da bodo izbirali rodovitne vrste trt, sicer bodo imeli pri obdelovanju več izgube kot dobička. Težnja obojih je seveda čim obilnejša mera kar se da žlahtnih vin. Vertovec je grajal slovenske kupce, ki radi kupujejo dražja in slabše kakovostna vina tujih pridelovalcev kot pa cenejša in kakovostnejša domača. Pravi, da takega početja ne najdemo nikjer v svetu in za zgled narodnega ponosa navedel Francoze in Italijane.

V očitku pomanjkljive slovenske narodne zavednosti se skriva razsvetljenski duh, ki je v njegovih delih pogosto prisoten. Kaže se tudi v spodbujanju kmeta k delavnosti in k ustanavljanju šol. "Žalostno bi bilo za človeka, ko bi imel samo od tega živeti, kar bi mu zemlja sama od sebe rodila; obdelovati jo mora, če se hoče preživeti, in z umnim obdelovanjem zemlje si zna obilniši perdelke, sladkejši in prijemši življenje nakloniti /.../ Ko je pa vse okoli doma olepšal in pripomogel, de so perdelki tolikanj bolj pitani postali in se požlahtnili, ali ne bo tudi on v sredi take žlahtnosti sam bolj pitan ali žlahtnej postal? in pri takem razjasnenju se ne bo pustil dalje razsvetliti." (Vertovec, 1845, 47) "Veliko jih je okoli po deželah, de že brati znajo; prihodnjič jih bo pa še več; povsod, koder jih še ni, ljudske šole napravljajo; v Primorji, po Goriški škofiji stavijo na podfare nove obhodnike, tako imenovane nedeljske kaplane, de farne šole derže. Ko bodo ljudje še v večim številu brati znali, je upati, de, kakor se bodo s branjem bolj lepo v vednosti in na sreco izobrazovali, in tedaj sami sebe bolj požlahtovali, jim bode tudi več mar, vinorejine uke in svete poslušati, in po njih žlahtnej grozdje perdelovati. Ko žlahtnej človek, tako žlahtnej njegova dela in sad njegovih del!" (Vertovec, 1845, 84–85)

KMETIJSKA KEMIJA, TO JE NATORNE POSTAVE IN KEMIJSKE RESNICE OBERNJENE NA ČLOVEŠKO IN ŽIVALSKO ŽIVLJENJE, NA KMETIJSTVO IN NJEGOVE PRIDELKE (1847)

K pisanju Kmetijske kemije je Vertovca spodbudilo uredništvo Novic, saj je zaupalo v njegove sposobnosti, ki jih je dokazal že v Vinoreji. Poslalo mu je knjižico Kmetijska kemija (Ackerbau Chemie in 17 Abendunterhaltungen), ki jo je napisal baron Baba, in ga prosilo, naj jo prevede. Ker se mu

je zdelo pretežko Slovencem to abstraktno snov razumljivo razložiti, je raje sklenil napisati novo Kmetijsko kemijo za Slovence, za katero pravi "saj kar je nam znaniga – je drugi narodi takiga obsežka nimajo" (Vertovec, 1847, VI) Pri pisanju ga je vodila težnja po čim večji razumljivosti in jedrnatosti, zato se ni veliko opiral na Baba. Svoje delo je bralcem najprej predstavil kot prilogo v Novicah, kjer je bila izjemno lepo sprejeta, urednik Janez Bleiweis ji celo pripisuje zasluge za dvig noviških naročnikov.

Knjižna izdaja Kmetijske kemije je izšla dve leti po knjižni izdaji Vinoreje. Matija Vertovec je takrat že zaslutil, da Vinoreja ni naletela na tak odziv, kot bi si želel, zato si je še toliko bolj prizadeval, da bi kemijo čimbolj približal naslovniku. Zavedal se je težavnosti naloge, zato se ni zadovoljil z Babovim prevodom, ki ga neizobražen slovenski bralec ne bi razumel, ampak se je lotil pisanja Kmetijske kemije za Slovence. Da je imel bralca res ves čas pred očmi, dokazuje naslednji citat: "Naša kemija je, kakor ste se sami lahko prepričali, clo veliciga obsežka: pri vsim tem smo vender skerbeli, kar je bilo moč, ob kratkim, pa vender, kakor upamo,

razumljivo vse razložiti, in vse na nepremeljive natorne postave, kakor jih je Bog dal, vpreti. /.../ Kar so učeni vsih časov in narodov, natorstvo oblezovanje, od njega skrivniga zvedeli, de bo zamoglo človeku služiti, smo vam po domače, in vse le k vašimu pridu razodeli." (Vertovec, 1847, 248–249)

V gornjem citatu se skrivajo kar štiri Vertovčeve stalne težnje, ki ga izdajajo kot učitelja, prilagojenega učni situaciji. Zavedal se je, da mora skrbeti za jedrnatost, saj njegovi učenci niso sposobni velikih miselnih naporov in dolge koncentracije. Vseskozi ga je vodila težnja po razumljivosti, ki je bila tudi glavni nagib, zaradi katerega se je lotil Kemije za Slovence, sicer bi prevedel Babovo. Želel je biti domač, kar mu je pomagalo pri razbitju formalne avtoritete in ustvarjanju ozračja demokratičnosti, ki je pri pedagoškem procesu nujno potrebno, saj se le tako lahko ustvari zaupanje med učiteljem in učencem, ki je pogoj za uspešen prenos znanja med obema. Učno motivacijo je naravnal izrazito pragmatično, besede 'k vašimu pridu' zvenijo izrazito andragoško.

Čprav se je zelo trudil, da bi abstraktno snov naredil kar se da preprosto, to ni bilo vedno mogoče. Prisiljen je bil vpeljati nekaj novih imen za organske snovi, zaradi česar mu priznavamo oranje ledine slovenskega kemijskega imenoslovja. V kemiji je navedel nemško (Sauerstoff, Wasserstoff, Eiweisstoff) in slovensko ime (kisik, vodik, beljek), ki ga je predhodno že razložil, in ga s tem skušal kar se da približati neizobraženemu bralcu. Za kisic (kisik) je izbral tako ime zato, ker vse okisa, za vogelc (ogljik) zato, ker je te prvine največ v oglju, za gnjilic (dušik) zato, ker nastaja pri gnitju

Razumljivost in prilagajanje učni situaciji sta odliki vseh Vertovčevih del.

snovi, in za vodenc (vodik) zato, ker se brez njega ne more narediti vode.

Kljub svojemu prizadevanju, da bi pisal kar se da preprosto in razumljivo, je še vedno občutil strah, da bo njegovo delo naletelo na gluha ušesa. Zavedal se je, da je bralca, kakršnemu je on namenil Kmetijsko kemijo, torej neizobraženega kmeta, najtežje pridobiti. Napačno bi bilo misliti, da je pisal le za neizobražene, zavedal se je potrebe po izobraževanju vseh slojev prebivalcev, zato je spodbujal izobražene, naj postanejo zgled manj izobraženim, saj je vedel, da bo njihov uspeh zanje največje motivacijsko sredstvo. *"Torej se obrnemo k vam, vi častiti grajšaki, grajšinski oskerbniki, pomožni kmetovavci, fajmoštri in vsi drugi izobraženi in bolj brihtni kmetovavci! Soznajte se vi prvi s kmetijsko kemijo, in ako se prepričate, de so nje vodila resnične, speljujte jih v djanji; tako bote dali očitne in potipljive izglede bolj terdimu kmetu, ki ga bodo k posnemovanju spodbadali; tako se bote skazali vredne prednike in prave očake drage domovine!"* (Vertovec, 1847, VII)

V želji, da bi knjiga pri bralcih res dosegla pravi učinek, jih je seznanjal celo s pravimi učnimi metodami. *"Mladenič, ki je že 12 let v šolo hodil, se dobro učil in z več jeziki soznail, potrebuje na visokošolstvu celiga leta, de se kemije dobro nauči; vi kmetje pa, ki nobeniga jezika po učeno ne razumete, in od nobenih učenosti še nič ne veste, vi si ne bote kemije – jo enkrat prebravši – v glavo vtisnili; to je clo nemogoča reč. V zahvalo, de smo jo vam spisali, terjamo tedaj od vas, de jo večkrat od konca do kraja prebirate; drugikrat jo bote že nekoliko lože razumeli, in sčasoma, ko se bote še bolj z nje jezikom soznaili, ko jo bote petkrat ali desetkrat prav pazljivo prebrali, si jo bote le v glavo vtisnili."* (Vertovec, 1847, 249)

Ko si je prizadeval kaj spodbuditi pri bralcih, se je pogosto opiral na njihov glas vesti, kar

Matija Vertovec pa ni ljudi spodbujal le k branju svojih knjig, ampak tudi drugih. Pri tem je videl glavni problem v tem, da letih primanjkuje, zato je pozival vse učene Slovence k pisanju. *"Vse učene Slovence še zadnjič do živega poprosimo, in zarotimo, vedno vedno skerbeti, de bi za pomnoženje slovenske pismenosti ali slovstva – kakor jim Bog da – s koristnimi knjigami in v omikanje svojiga naroda, kteriga so sami meso in kri, pripomogli. /.../ Predragi! Z molitvenimi bukvicami se še vse pri ljudstvu ne doseže! – Ne de bi vam mogli kedaj v tem vnuki vašo zanikernost ali še clo lenobo očitati, in v grobu vam s takim nepokoj delati – ali de bi vas drugi narodi zasmehovali! Prizadevajte si namreč, de bodo vaše imena v bukve življenja in slave zapisane."* (Vertovec, 1847, VIII)

nam dokazuje tudi zgornji citat. Lahko bi rekli, da je uporabil prikrito avtoriteto. Tega se je posluževal tudi pri pozivu k branju kemije. *"Dragi prijatli! To pa še ni zadosti, de si kemijo v glavo vtisnite, naj vas kemija tudi razjasni, ogreje in spodbudi tako, de jo boste v djanji terdili, de boste po nje ukih za svoje in svoje živine zdravje vedno skerbeli, de boste po nje ukih in vodilih svoje kmetijstva boljšali, de boste pridelke, kar se da, izdelovali in k pridu obračali, in tako svojo in cele domovine blažnost povzdignili. To je plačilo, kteriga od vas, za vam spisano kemijo, pričakujemo; nigar ga nam dolžni ne ostanite!"* (Vertovec, 1847, 249)

Vertovec se je namesto formalne spretno posluževal prikrite avtoritete.

Kmetijska kemija je doživela velik odmev. 5. januarja 1848 so Novice objavile:

"Zdej pa je to vse drugači. Naši pridni bravci, razjasnjeni po gospod Vertovcovi 'kmetijski kemii', niso več nevedni kmetje, ki brez pomislika zemljo obdelujejo, ampak oni so

umni kmetovavci postali, ki vejo, zakaj to tako in ne drugači storiti morajo /.../ Gospod Vertovec so s svojo neprecenljivo 'kemijo' tako rekoč kvas postavili, ki bo slovensko kmetijstvo kviško gnal." (Vertovec, 1847, 2)

SPOROČILO SLOVENSKIM VINOREDNIKOM SOSEBNO IPAVSKIM IN PRIMORSKIM (1850)

Gre za droben zveščič, ki šteje le 19 strani, na katerih je avtor povzel glavna sporočila, ki jih je 1845. objavil že v Vinoreji. Tu je v sedmih poglavjih, ki jih je napisal v obliki točk, spet opozoril vinogradnike na pomen izbire prave lege za pridelovanje vinske trte, gnojenja vinogradov, cepljenja rodovitnih trt, časa, primerne za trgatve, lastnosti, ki jih imajo žlahtne trte, opisal je nekaj žlahtnih belih sort in še bi lahko naštevali. Izpustil je vse nasvete iz Vinoreje, ki se tičejo kletarstva, ostalo pa je nekaj sadjarskih priporočil.

Vertovec je bil torej pravi učitelj, ki naredi vse, da bi si njegovi učenci pridobili kar največ znanja. Edino, česar učitelj ne more narediti, je to, da bi učence k učenju prisilil. Vertovec je tudi to predvidel in zato z veliko mero apostolske avtoritete v Sporočilih napisal: "*Človek, kateri ve, kaj je prav, in vender ne stori – greši.*" (Vertovec, 1850, 16)

SHODNI OGOVORI (1850)

Shodni ogovori so zbirka 26 pridig in obsegajo 172 strani, ki jim je dodan še predgovor in kazalo. Tu seveda niso objavljene vse Vertovčeve pridige, ampak le nekaj najboljših, nastalih med letoma 1810 in 1848. Namenil jih je v pomoč tako mladi duhovščini, ki se včasih težko pripravi na kakšen poseben shod z govorom, kot gospodi po mestih in deželi, ki bi hotela svoje služabnike obdariti z zdravim, prijetnim in koristnim branjem, pa tudi vsem kmetom in rokodelcem, zlasti tistim na samotnih kmetijah, ki ne morejo pogosto v cerkev.

Šele v Vertovčevi četrti knjigi po vrsti, torej v Shodnih ogovorih, je čutiti avtorjev duhovniški stan. Že v Kmetijski kemiji se je zavedal, da "*z molitvenimi bukvicami se še vse pri ljudstvu ne doseže.*" (Kmetijska kemija, VIII) Tega se je držal tudi v tej zbirki pridig, zato se je skušal približati preprostemu naslovniku in je bolj kot o odnosu vernika do Boga pridigal o krščanskem odnosu vernikov med seboj. Zato ni bil njegov edini namen duhovna rast in pomnoženje Božje časti, ampak tudi ustreči prijateljem domorodnega slovstva ter preproste ljudi obdariti z zdravim, prijetnim in koristnim branjem. Če upoštevamo, da so Shodni ogovori izšli leto dni pred nastankom

Ves čas mu je bilo živo pred očmi prizadevanje, da bi bilo njegovo delo rojakom kar najbolj v korist. V Sporočilih se je še bolj približal preprostemu kmečkemu človeku kot v Vinoreji, saj se je zavedal, da ta po njej ni segal v taki meri, kot bi si želeli. Tu se kaže velika Vertovčeva pedagoška sposobnost. Zavedal se je, da bo preprost slovenski kmet, ki zna mogoče le za silo brati, zelo verjetno odklanjal skoraj tristo strani dolgo Vinorejo, ki je sicer napisana zelo preprosto, mestoma celo malce hudomušno. Za branje tako obsežnega dela si preprosto ne bo vzela časa, še najmanj takrat, ko je delo v vinogradu, razen tega pa bi to pogosto zahtevalo zanj preveliko miselno koncentracijo. Iz istega razloga je Vertovec najbrž izpustil vse omembe tujih strokovnjakov, latinske citate, razna latinska in nemška strokovna poimenovanja, ki jih že v Vinoreji ni bilo dosti, če pa so že bila, je bila zraven vedno pripisana slovenska razlaga. Izpustil je celo vse motivacijske uvode, primere, zgledne in vzgojne elemente, ki motijo jedrnatost in strokovnosti niso v škodo.

Shodni ogovori so predstavljali redko vzgojno literaturo za odrasle.

Mohorjevega društva (l. 1851), ni treba poudarjati, kakšna potreba je bila takrat med Slovenci po tovrstni vzgojni literaturi. Odkrijemo lahko tematsko podobnost med knjigami Mohorjeve družbe in Vertovčevimi pridigami: spodbudo k dobremu in krepostnemu življenju, urejenemu

življenju, urejenemu družinskemu življenju, ki vključuje medsebojno spoštovanje zakoncev, skrbno in odgovorno vzgojo otrok, svarilo pred grehom in opomin k čuječnosti in predanosti Božji volji tudi v

raznih preizkušnjah. Jože Koruza (Koruza, 1984) opozarja, da je bilo od skupno 26 pridig kar 21 napisanih pred izidom Ciglerjeve Sreče v nesreči (1836), prve slovenske povesti, katere cilj je vzgoja preprostega bralca.

V vseh prejšnjih knjižnih izdajah se je Vertovec moral boriti za to, da bi si pridobil bralce, učence, tu pa teh problemov ni imel, predvsem zato, ker je pridigal ob posebnih priložnostih in na krajih, kjer se je zbralo veliko ljudi (npr. ob novi maši, na šmaren dan v romarski cerkvi v Logu, v cerkvi na Nanosu ...), ter zaradi vsebine svojih pridig pa tudi njegove retorične sposobnosti. O tem priča tudi anonimen odlomek iz Novic z datumom 3. junij 1868. *"Imel sem kot študent navado, pogovarjati se s kranjskimi romarji in vzniki. Marsikaj sem izvedel o tem ali unem književnem veljaku, osobito zanimala me je kaka posebnost iz njih življenja. Enkrat naletim na sivčeka, berača iz Št. Vida. Ko izvem, da je poznal Vrtočca, koj ga povprašam, kako so gospod pridigovali?, Eh – odgovori sivoglavček – tako, tako, da ...' No, kako? – silim jez va'nj ves nepotrpežljiv. 'Tako (Tu sem mu videl, da je iskal višega izraza) tako – kakor angeljc!'" (Novice, 1868, 183)*

Razumljivo je, da so komaj pismeni verniki, nekateri pa še to ne, ki so čez nekaj let z veseljem segali po knjigah Mohorjeve

družbe, radi poslušali Vertovčeve ogovore, ki so jim bili vsebinsko blizu. Lahko bi rekli, da je Vertovec s svojimi ogovori tematsko napovedovalec prihodnje verskovzgojne posvetne literature.

OBČNA POVESTNICA ALI ZGODOVINA CELEGA SVETA

Pobudo za nastanek Vertovčeve zgodovine nam izdaja Letopis Slovenske Maticice za l. 1879, kjer je Peter Kozler zapisal: *"Slavni slovenski pisatelj Matija Vertovec je l. 1848 bil nekoliko dni v Beču. Njega prijatelji in spoštovalci so ga pogostoma obiskavali in po mestu izpremijali. Pri tej priliki, pomenkovaje se o potrebah slovenskega naroda, sva ga dr. Matija Dolenc in jaz prosila, naj spiše tudi 'občno zgodovino za Slovence' tako domače, kakor sta neprecenljivi 'Vinoreja' in 'kemija'. 'Prestar sem za tako obširno delo,' nama je odgovoril, 'vender se ga hočem poprijeti, ako mi obljubita, da bodeta tudi vidva vsak kako slovstveno delo sestavila', in svetoval je dr. Dolencu pisati o pravoznanskih rečeh, a meni o zemljepisji. Podali smo si roke." (Kozler, 1879, 105)*

O okoliščinah Vertovčevega pisanja največ izvemo iz avtorjevega zadnjega pisma uredniku Novic. *"Rokopis moje zgodovine, ktere tudi v boleznii nisim pisati nehal, sim o preselitivi založil; vse leži še zmešano, kakor prvi dan selitve, ker dosihmal še nisim toliko moči imel, de bi bil mogel vsiga v red djati. Vunder sim rokopis unidan našel, in nektere razdelke prebravši se prepričal, de zgodovina, čeravno za ljudstvo pisana, bi utegnila morebiti vunder tudi omikanim Slovencam koliko toliko všeč biti. Berž ko bom le nekolčikaj okreval, si bom na vso moč prizadjal poslednjih 3-5 razdelkov, ki moji zgodovini stariga in srednjiga časa še manjkajo, izdelati. Po tem jo bom Vam berž poslal; obseže kakošnih 50 pol. Ali bom*

zamogel tudi zgodovino noviga časa dokončati, sam Bog ve. Zato bi mi ljubo bilo, de bi v naših 'Novicah', od katerih se tudi v boleznih ločiti ne morem, še sadaj nič od mojiga dela ne spomnili, de naši prijatli ne bojo prezgodaj kaj pričakovali, česar bi dognati ne mogel." (Novice, 1851, 203)

Nekaj dni pred smrtjo pa je Vertovec rokopis vseeno dal v roke nečaku Filipu, ki je poskrbel za to, da je ta prišel v roke javnosti. Že 3. januarja 1852 so Novice pričele v nadaljevanjih objavljati odlomke iz Vertovčeve zgodovine, 12 let po njegovi smrti, torej l. 1863, pa je Občna povestnica izšla kot samostojna knjižna izdaja, v dveh delih. Avtor prvega dela je v celoti Vertovec, v drugem delu mu je priskočil na pomoč Miha Verne, stolni prošt v Trstu, ki je po Vertovčevi smrti nadaljeval začeto delo.

Z Občno povestnico je Matija Vertovec dokazal, da ni le odličen naravoslovec, v kar nas je prepričal v Vinoreji, Kmetijski kemiji in spisih iz astronomije, ampak tudi družboslovec, ki razpolaga z veliko količino znanja iz zgodovine in govori štiri svetovne jezike.

Doslej je izdajal knjige, iz katerih je lahko kmet neposredno črpal znanja, ki jih je uporabil v vsakdanjem delu na polju, z zgodovino pa je napisal nepragmatično literaturo. Prav zaradi te pragmatičnosti je bilo preprostega bralca, ki mu jo je namenil (kar izvemo iz njegovega pisma Bleiweisu), še toliko težje spodbuditi k branju. Kljub temu pa ni uporabljal posebnih motivacijskih uvodov, saj je najbrž pričakoval, da bo bralcev sicer nekoliko manj, vendar bo te vodila notranja motivacija, drugače se branja sploh ne bi lotili. V nadaljevanju pa je njihovo pozornost skušal pridobiti predvsem z uporabo raznih upovedovalnih postopkov, kot so opis, prepričevanje, dokazovanje in življanje. Opis je natančen in kar se da objektivni, le mestoma je avtor pripisal svoj

pogled in vrednotenje zgodovinskih dogodkov.

Kljub vsemu lahko priznamo, da je k interpretaciji Občne povestnice in pedagoških vodil, ki se jih je Vertovec pri pisanju posluževal, težko napisati zadnjo piko na i, saj je tudi on zaradi smrti ni mogel. Le sklepamo lahko, v kakšni podobi bi jo izročil bralcu, če bi jo imel priložnost pregledati in popravljati.

VERTOVČEVE OBJAVE V NOVICAH

Tudi v časopisnih objavah lahko v Vertovcu spoznamo ljudskega vzgojitelja in učitelja. Namen njegovih vzgojnih prizadevanj je tak, kot smo ga spoznali že v knjižnih izdajah: vzgoja k hvaležnosti, varčnosti, spoštovanju staršev, domovine in oblastnikov ter obsodba praznoverja. S prispevki, ki imajo namen izobraževati, je dajal ljudem najrazličnejše koristne informacije in nasvete, npr. o prodajni ceni vina, vipavski trgatvi, zboru nemških kmetovalcev in sadjarjev ter še o čem.

SKLEP

Matijo Vertovca lahko upravičeno imenujemo ljudski učitelj in vzgojitelj. Ena njegovih glavnih odlik je druženje preprostosti in znanstvene abstraktnosti. S preprostostjo kmečkega življenja, kamor je seveda spadalo tudi delo v vinogradu in vinski kleti, se je srečal doma pri starših, na pot učenosti pa ga je prvi popeljal domači duhovnik Jožef Poljšak, kaplan v Šmarjah. Kasneje se je šolal še v drugih večjih mestih (Gorica, Gradec, Ljubljana), vendar tudi po končanem formalnem izobraževanju ni prekinil z učenjem. Prebiral je strokovno literaturo, tujo in domačo, udeleževal se je strokovnih ekskurzij, zbora kmetovalcev, sadjarjev in gozdarjev v Gradcu in Heilbronu ter se domov vedno vračal z bogatimi izkušnjami in obogatim znanjem. Na ta način je bil svojim učencem, povečini odraslim ljudem, živ zgled in dokaz za to, da je izobraževanje v zreli dobi še vedno mogoče, še več – nujno potrebno.

Pred začetkom javnega pisanja je svoje vernike na Planini izobraževal tako, da je ob večerih zbiral okrog sebe otroke in odrasle in jih učil brati in pisati ter tako postavil temelje planinski šoli. Menil je celo, da bi vsak Planinec moral znati francoščino, saj omogoča branje francoske literature močno razširitev obzorja. V Št. Vidu je skrbel za vzdrževanje šolskih prostorov in nekoč na lastne stroške popravil streho na šolski stavbi, da ne bi 'voda notri tekla'.

Kasneje je želel svoj krog učencev razširiti na celo Slovenijo in še dlje, zato je začel svoja znanja objavljati najprej v raznih revijah, nato pa zaradi velike sprejetosti med ljudmi še v samostojnih knjižnih izdajah. Zavedal pa se je, da bo preprostega slovenskega kmeta, ki je ponekod še celo nepismen, zelo težko pripraviti do tega, da bi se načrtno in sistematično samoizobraževal, zato mu je pogosto dajal prava didaktična navodila, kako

naj to počne. Pri tem se mu je skušal kar se da približati, upošteval je njegove potrebe, motivacijo za izobraževanje, letno obremenjenost z delom na kmetiji, sposobnost koncentracije, bralne večšine itn.

Zavedal se je, da je vsebina njegovih knjig zahtevna in je preprost kmet ne bo mogel osvojiti z enim branjem, zato ga je na to že vnaprej pripravil in mu na ta način prihranil marsikateri občutek manjvrednosti in nesposobnosti za učenje, zaradi česar bi lahko kdo že po nekaj straneh z branjem prenehal. Pri vzgoji se je vedno raje posluževal pozitivnih vzgojnih sredstev kot negativnih, uporabljal pa je oboja. Zelo pogosto je uporabljal hvalo in dober zgled, saj je pričakoval, da bo na ta način ljudi še bolj pridobil za dobro. Za zgled je dajal tako dejanja svetnikov kot drugih vrlih ljudi, saj je pričakoval, da bo na ta način med ljudmi lažje dosegel posnemanje. Vedno je zelo jasno pokazal na vrednote, med katerimi je izpostavil zlasti hvaležnost, zvestobo, zmernost, delavnost in predanost Božji volji, ostro pa je obsojal vsako nemoralnost, kot je pijančevanje, zapravljalivost, zakonska nezvestoba, neodgovorno starševstvo in praznoverje.

Njegov prvi vzgojni cilj ni bila vzgoja za spoštovanje verskih dogm, ampak vsesplošna korist preprostega ljudstva, ki rabi nekoga, ki bi mu pomagal na poti k večji omikanosti. To je jasno izrazil tudi v Kmetijski kemiji, kjer je napisal, da vsega ni mogoče doseči le z molitveniki. Da bi ljudi pridobil za vzgojo ali izobraževanje, je uporabil prav vsa sredstva, tudi apostolsko avtoriteto. Najbolj odkrito se je je poslužil v Sporočilu slovenskim vinorednikom, kjer pravi, da jim je izdal vse skrivnosti umnega vinogradništva, da so torej zdaj o vsem poučeni in da človek, ki ve, kaj je prav in tega ne stori, greši.

Nikoli pa se ni hotel pred svojimi verniki povzdigovati in izkoriščati formalne avtoritete, ampak se jim je želel čimbolj približati in si na ta način pri njih ustvariti zaupanje, saj se je zavedal, da je uspešen prenos med vzgojiteljem in gojencem možen le na ta način. O njegovi preprostosti pričajo Novice. *"Pogovarjal se je z njimi prav po domače skoro slehern dan za večera na 'mostu' šentviškem; obiskoval jih je pri delu v njihovem vinogradu, na polji in delil jim je tu naukov praktičnih prav po očetovsko. Ker pa je sreče njegovo plamtelo za vse Slovence, prijel je za pero ter pisal v 'Novice', ko je uže preje spisal celo vrsto dobrih raznovrstnih sestavkov."* (Novice, 1884, 181)

O njegovi skromnosti pričajo tudi besede iz pridige, ki jih je prvi dan v letu 1848 namenil svojim vernikom v Št. Vidu: *"Mogoče, de me bote spoštljivo, mi poslednjo čast skazuje h grobu spremili; doli po vsi vasi se bo razglasilo, de g. Vertovec v Št. Vidu so umerli, pa berž bo vse umolknilo; če bo ravno moj duh še veliko let vas obhajal, vender me bote počaso iz misli pustili; zakaj za 50 let bodo že večidel drugi na tîm mestu s-hajali, no za 100 let ga ne bo na novo leto clo nobeniga zmed nas v ti cerkvi; pozabilo se bo že na nas, pozabilo, de smo na svetu bili."* (Vertovec, 1850, 126)

Odveč bi bilo izgubljeni besede, da ga nismo res pozabili.

LITERATURA

- Kroflič, R. (1997). Med poslušnostjo in odgovornostjo. Ljubljana: Vija.
- Marušič, B. (1994). Matija Vertovec, njegova doba in podoba. Vipava-Ajdovščina: Agroind Vipava.
- Vertovec, M. (1845). Vinoreja za Slovence. Ljubljana: Jožef Blaznik.
- Vertovec, M. (1847). Kmetijska kemija, to je, natorne postave in kemijske resnice obrnjenene na človeško in živalsko življenje, na kmetijstvo in njegove pridelke. Ljubljana: Jožef Blaznik.

Vertovec, M. (1850). Sporočilo slovenskim vinorednikom seosbno Ipavskim in Primorskim. Ljubljana: Jožef Blaznik.

Vertovec, M. (1850). Shodni ogovori. Ljubljana: Jožef Blaznik.

Vertovec, M., Verne, M. (1863). Občna povestnica ali zgodovina celega sveta. Ljubljana: Jožef Blaznik.

ČLANKI V REVIJAH OZ. ZBORNIKIH, OBJAVLJENI PRED LETOM 1900:¹

- Marn, J. (1878). Matija Vertovec. Jezičnik XVI, Ljubljana, str. 60–71.
- Frolich, M. (1851). V spomin rajnciga gospod fajmoštra Matija Vertovca. Zgodnja Danica, 38, 1.
- Vertovec, M. (1843). Vinske terte hvala. Novice, 3, str. 11–12.
- Vertovec, M. (1843). Copernica. Novice, 10, str. 40.
- Vertovec, M. (1844). Kaj je bolji, počasi ali naglo obogateti? Novice, 33, str. 131.
- Vertovec, M. (1845). Hvaležnost visoko postavljeniga sina do svojih kmetijskih staršev. Novice, 27, str. 107–108.
- Vertovec, M. (1845). Veličastno cerkvenovojaško obhajanje v Ipavski dolini. Novice, 45, str. 180.
- Neznanec iz Beča (1846). Gospodu Matiji Vertovcu. Novice, 9, str. 33.
- Vertovec, M. (1846). Zbor nemških kmetovavcov in gojzdnarjev v Gradcu. Novice, 41, 42, str. 163 in 167.
- Vertovec, M. (1847). Zbor vino- in sadjorejnikov v Heilbronu. Novice, 19, str. 74–75.
- Vertovec, M. (1847). Ipavska tergatva. Novice, 40, str. 159.
- Vredništvo. (1847). Novice. Novice, 43, str. 172.
- Vredništvo. (1847). Oglas zastran kemije. Novice, 50, str. 200.
- Vredništvo. (1847). Povabilo. Sporočilo na slovensko mladost. Novice, 2, neoštevilčena stran.
- Vredništvo. (1848). Kmetijska šola za mlade in stare. Novice, 1, str. 2.
- Vertovec, M. (1850). Ipavska borja. Novice, 36, 37, 40, 42, 43, str. 150, 154–155, 168–169, 175–176, 180.
- Vertovec, M. (1850). Novičar iz slovenskih krajev. Novice, 42, str. 177.
- Vredništvo. (1850). Sporočilo slovenskim vinorednikom. Novice, 51, str. 215.
- Vredništvo. (1851). Nagrobnica Vertovcu. Novice, 37, str. 185.
- Vertovec, M. (1851). Poslednje pismo rajnciga gospod

- Vertovec vredniku Novic. Novice, 40, str. 202–203.
- Vredništvo. (1851). Novičar iz slovenskih krajev. Novice, 44, str. 225.
- Vredništvo. (1851). Novičar iz slovenskih krajev. Novice, 45, str. 230.
- Novice, 1851, str. 230.
- Vertovec, M. (1852). Pokušnja stare slovenščone po Ipavskim in Primorskim. Novice, 51, str. 202–203.
- Zakrajšek, F. (1968). Glas Primorja z ozirom na govor J. Vrtovčev. Novice, 1868, str. 183.
- Lavrenčič, I. (1884). Živopisna črtica. Matija Vertovec. Novice, 23, str. 181.

ČLANKI V REVIJAH OZ. ZBORNIKIH, OBJAVLJENI PO LETU 1900:

- Adamič, F. (1984). Vpliv evropskega kmetijstva na Kranjsko v Vertovčevem času. Goriški zbornik 11, Goriški muzej, Nova Gorica, str. 15–20.
- Gspan, A. (1950). O Prešernovi Zdravljici. Slavistična Revija, str. 39–64.
- Herček, L. (1984). Matija Vertovec – Učitelj naših vinogradnikov. Goriški zbornik 11, Goriški muzej, Nova Gorica, str. 21–26.
- Kobal, E. (1997). Kdor pa je more, naj si kupi zlate bukve Vertovčeve, Kmetijska kemija imenovane. Kemija v šoli, str. 21–23.
- Koruza, J. (1984). Značilnosti Vertovčevih cerkvenih govorov. Goriški zbornik 11, Goriški muzej, Nova Gorica, str. 33–38.
- Kozler, P. (1879). Dogodbe prvega zemljevida slovenske dežele, Letopis Matice Slovenske, Ljubljana, str. 104–109.

¹ Kjer avtorstvo posameznih člankov v Novicah ni znano, sem avtorja označila z 'neznaneč'. Če je bil avtor podpisan s kratico ali z 'vredništvo' oz. sem lahko sklepala, da je to uredništvo, sem v seznamu literature navedla kratico oz. 'vredništvo'.